

АЛЕХО КАРПЕНТЬЄР

Алехо Карпентьєр (нар. 1904 р.) — видатний кубинський письменник. Автор романів, книг оповідань, публіцистики, поезії та досліджень з музики — «Антільські вірші» (1932), «Екуе-Ямба-О» (1933), «Музика Куби» (1946), «Царство світу цього» (1949), «Загублені сліди» (1953), «Вік просвіти» (1962), «Війна часові» (1963), «Засіб від методу» (1975) та інших.

МАНДРІВКА ДО ПОЧАТКУ

I

— Чого тобі треба, старий?

Багато разів лунало це питання з риштувань. Але старий не відповідав. Він переходив з одного місця на інше, щось вишукуючи, бурмочучи якийсь довгий монолог із незрозумілих фраз. Уже зняли покрівлю, вистеливши мертві клумби мозаїкою паленої глини. Нагорі кирпичи виломлювали каміння з кладки; воно котилося додолу дерев'яними жолобами разом із шматками вапна та гіпсу. Один по одному випадали у стін зуби, і в дірках з'являлися, втративши свою таємничість, овальні чи квадратні плафони, карнизи, гірлянди, дентикули, астрагали; відклеєні шпалери звисали ніби гадюче линовище. Піднесена над стертою ліпкою фонтана в задвірку, дивилася на руйнування Церера з відбитим носом, у припалому пилюкою пеплумі, у вінкові з чорних від бруду колосків. Захоплені сонцем у час, коли звичайно бував затінок, сірі риби роззявляли роти в теплій, порослій ряскою воді, вдивляючись круглими очима у темні силуети робітників, що поступово зменшували вікову велич будинку. Старий сів під Церерою, спершись підборіддям на свій ціпок. Він дивився, як ходять вниз і вгору кліті, в яких спускали найцінніші з решток будинку. З вулиці долинав приглушений шум міста, а вгорі під ритмічні удари заліза об камінь вигравали блоки, ніби якісь бридкі й нахабні птахи виводили свої рулади.

Пробила п'ята година. Карнизи й антаблементи спорожніли, люди пішли. Лише приставні драбини залишились на місцях, готові послужити ще й для завтрашнього приступу. Повітря посвіжішало, очистившись від поту, лайок, рипіння тросів, скреготу незмазаних вісей і пляскування долонь по мокрому тілу. Для підкороченого будинку сутінки настали швидше, ніж звичайно. Тінь огорнула його тоді, коли скинута на землю горішня балюстрада ще мала б дарувати фасадам

останні відблиски сонця. Церера стискала губи. Вперше кімнати спатимуть без жалюзі, з розкритими на звалище сміття вікнами.

Всупереч своєму устремлінню вгору, капітелі колон лежали на траві. Листя акантів відкрили для себе свою рослинну сутність. Берізка потяглася вусиками до іонічної волоти, відчувши в ній щось схоже з собою. Коли запала ніч, будинок став ближчий до землі. Порожня дверна рама усе ще трималася на місці, і тіні, мов дошки, висіли на її викручених завісах.

II

І тоді старий негр, що доти сидів непорушно, замахав навіщось ціпком над цвинтарем кам'яних плит.

Чорні й білі квадрати мармуру злетіли вгору і вистелили підлогу на поверхах. Каміння меткими стрибками попрямувало до пробоїв у стінах. Оббиті гвіздками горіхові двері щільно увійшли в свої рами, а шурупи шарнірів знову вгвинтились у належні отвори. На мертвих клумбах уламки черепиці, підняті ожилими квітами, з'єднались, гучним вихором здійнялися вгору і дощем посипалися на крокви. Будинок зріс, повернувшись до колишніх своїх розмірів, знову цілий і пишно вбраний. Церера повітлішала. Побільшало риб у ставку. І дзюркотання води покликало до життя забуті всіма бегонії.

Старий повернув ключ у замковій щілині парадних дверей і почав розчиняти вікна. Його підбори стугоніли у порожнечі. Коли він запалив великі свічки, лаковою поверхнею родинних портретів перебігли жовтаві полиски і на всіх галереях люди в чорному зашепотіли під дзенькання ложечок у чашках із шоколадом.

Дон Марсіаль, маркіз де Капельяніас, спочивав на смертному ложі, груди його, немов бронєю, були прикриті медалями, а по чотирьох кутках ложа стояли на варті високі свічки з довгими напливами розталого воску.

III

Свічки повільно видовжувались, вбираючи в себе напливи воску. Коли вони вернулись до свого розміру, черниця пригасила їх, знявши полум'я. Кінчики свічок побілішали й випустили гноти. Будинок спорожнів, карети зникли у ніч. Дон Марсіаль пробігся пальцями по невидимій клавіатурі на грудях і розплющив очі.

Навислі над ним у безладі крокви повернулися на свої місця. З імлі проступили пляшечки з ліками, шовкові китиці, ладанка в головах, дагеротипи, візерунок ґрат. Коли лікар з професійною безнадією похитав головою, хворому стало краще. Він проспав кілька годин і прокинувся під важким поглядом чорних очей отця Анастасію. Почалася сповідь. Але відверта, докладна, з переліком усіх гріхів на початку, вона ставала ухильною, обтяжливою, сповненою умовчань. А власне, яке право має цей кармеліт втручатися в його життя? Несподівано дон Марсіаль побачив, що лежить посеред кімнати. Не відчуваючи більше тиску в скронях, він скочив із дивовижною жвавістю. Оголена

жінка, що ліниво розкидалася на парчовому запиналі, потяглася за своїм корсажем і нижньою спідницею і невдовзі пішла, в шелесті шовків й ароматах духів. Унизу, в закритій кареті, на сидінні лежав конверт із золотими монетами.

Дон Марсіаль відчув себе зле. Поправляючи краватку перед дзеркалом, що стояло на консолі, він помітив, що обличчя його розчервонілося. Маркіз зійшов униз, до кабінету, де на нього чекали стряпчі, адвокати й нотаріуси, щоб підготувати продаж дому з торгів. Усі зусилля були марні. Під грюкіт молотка всі його володіння перейдуть до того, хто заплатить найбільше. Він уклонився, і вони полишили його самого.

Він замислився над таємничою силою написаних рядків, над цими чорними нитками, що зв'язуються й розв'язуються на великих, чітко розлінованих аркушах рахункових книг, зв'язуючи й розв'язуючи договори, присяги, спілки, свідчення, декларації, заклики, титули, дати, землі, дерева й каміння. Цей клубок ниток, витягнутий з чорнильниці, обплутує руки й ноги людини, забороняє їй шляхи, несхвалені законом; цей зашморг, затягуючись на шії, заважає усвідомити грізний сенс слів, вимовлених на волі.

Його зрадив власний підпис, що поволі обертався на вузол і на лабети паперів. Заплутавшись у них, людина з плоті стала людиною з паперу.

Світало. Годинник у їдальні вибив шосту вечора.

IV

Минули місяці жалоби, затьмарені муками сумління, що дедалі зростали. Спочатку думка про те, щоб привести жінку сюди, в цю кімнату, здавалась йому майже розумною. Але потроху хтивість оновленого тіла поступилась місцем каяття, яке привело його до самобичування.

Однієї ночі маркіз до крові відшмагав своє тіло ременем, але потім відчув ще більшу жагу, яка швидко розвіялася. Це було того дня, коли маркіза повернулася з прогулянки на береги Альмендаресу. Кінські гриви були вологі тільки від поту. Але до пізньої ночі коні били копитами в перегородки стайні; здавалось їх дратувала нерухомість навислих низько хмар.

Увечері у ванній маркізи розлетівся на друзки дзбан із водою. А потім почалися травневі дощі, вони переповнили басейн. І стара негритянка, що тримала під ліжком голубів і казанок часів своєї втечі, тинялась по патіо і бурмотіла: «Не довіряй рікам, дівчинко, бійся, коли набігає зелена хвиля». Дня не було, щоб вода не нагадувала про себе. Все скінчилось, проте, лише тим, що маркіза пролила воду з чашки на привезену з Парижа сукню, коли верталися з балу від губернатора колонії.

Знову з'явилося багато родичів. Повернулося чимало друзів. Яскраво горіли люстри у великій вітальні. Щілини на фасаді будинку постулялися. Рояль обернувся на клавікорди. У пальмових стовбурах зникали річні кільця. Виткі рослини відступили з найвищого карниза. Побільшали очні западини у Церери, а капітелі колон здавалися свіжовитесаними. Марсіаль дедалі палкшав і цілими вечорами обіймався з

маркізою. Щезали зморшки з-під очей, з обличчя, не стало подвійного підборіддя, тіло знову набирало пружності. Одного разу запах свіжої фарби сповнив будинок.

V

Сором'язливість була щира. Щовечора ширма відсувалася ширше, сукня спадала на підлогу у темніших кутках, і перепона мережив ставала йому незнайомою. Нарешті маркіза погасила лампи. У темряві говорив він один.

Вони поїхали в маєток, на плантації цукрової тростини, а за ними тяглась ціла валка: блищали на сонці руді крупі коней, оздоблена сріблом зброя, лак екіпажів. Але у затінку з пасхальних квітів, що прикрашали внутрішню колонаду будинку, вони раптом зрозуміли, що ледве знають одне одного. Марсіаль дозволив своїм неграм потанцювати під барабанний бій, прагнучи трохи розважитись у дні, коли все просякнуте ароматом колонії,—і ванни з пахучим бальзамом, і розплетене волосся жінок, і простирадла, слідом за якими із шухляд висипалась на камінні плити пахуча ветиверія. Вітер розносив запах тростинного соку разом із бамканням дзвонів. Низько літали яструби, провіщаючи нетривалі дощі, проте, як тільки падали перші великі краплі, їх одразу ж спивала дзвінка, як мідь, розпечена під сонцем черепиця. Після запевнень у коханні на світанку, які закінчилися цнотливими обіймами, забуттям усіх незлагод і зціленням ран, обоє повернулися до міста. Маркіза змінила свій дорожній костюм на вінчальну сукню, і подружжя попрямувало до церкви, щоб знову кожне стало вільним. Весільні подарунки вернулися родичам і друзям, і під дзенькіт мідяних бубонців на зброї прикрашених стрічками коней кожен поїхав до себе додому.

Марсіаль деякий час відвідував Марію де лас Мерседес, поки одного чудового дня їхні обручки потрапили назад до ювеліра на переплавку. Для Марсіаля почалося нове життя. В будинку з високими ґратами Цереру замінила італійська Венера, і контури ліпних оздоблень фонтана присунулися ближче до будинку, побачивши, як заблимали на світанку вогники нічників.

VI

Однієї ночі, добряче випивши і до нудів надихавшись холодного сигарного диму в кімнаті, де накурили друзі, Марсіаль зробив дивовижне відкриття: всі годинники в домі вибили п'ять годин, потім пів на п'яту, далі — чотири, три з половиною... Це було ніби невиразне передчуття якихось чудесних можливостей. Так у гарячковому збудженні, викликаному безсонням, людині починає здаватися, що вона може пройтися стелею, як підлогою, поміж меблями, розташованими угорі. Проте це швидкоплинне враження не полишило й сліду в його голові, мало придатної тепер до роздумувань.

І ще було велике свято у музичній вітальні, на честь переходу до неповноліття. Він радів, думаючи, що відтепер підпис утратить закон-

ну силу, що справи, канцелярії та писаки назавжди зникнуть з його світу. Суди з цього часу перестануть бути небезпечними для того, чие тіло вже непідвладне законам. Сп'янівши від старих витриманих вин, юнаки зняли із стіни інкрустовану перламутром гітару, лютню і серпентон. Хтось завів музичну шкатулку, і залунали звуки «Тірольської пастушої пісеньки» та «Балади шотландських озер». Хтось затрубив у мисливський ріг, що мирно спочивав, скрутившись у спіраль, під склом на червоному сукні поряд із вивезеною з Аранхуеса незвичайною флейтою. Марсіаль, що вперто залицявся до дівчини з Кампофлорідо, приєднався до гучних веселощів і почав награвати на басах розладнаної клавіатури мелодію якоїсь пісеньки. Раптом всі кинулися на горіще, згадавши, що там під кроквами зберігаються старовинні сукні й мундири роду Капелььяніас. У простінках висіли пересипані камфорою придворні туалети, кортик посла, кілька мундирів з вигаптуваними грудьми, кардинальська мантия, довгі козакини із срібними гудзиками і шаром плісняви у складках. У напівтемряві переливались усіма барвами вінки безсмертників, жовті криноліни, довгі вицвілі сукні, оксамитні квіти. Вбрання мадрідського джигуна, що збереглося із прикрашеною китицями сіточкою для волосся, викликало загальні оплески. Дівчина з Кампофлорідо накинула на припалі пилюкою плечі мантилю бронзового кольору, яка напевне прислужилась у вечір важливих родинних нарад одній із прабабусь, що намислила оживити пригаслу пристрасть багатого синдика.

Повбиравшись, молоді люди вернулися до музичної вітальні. Марсіаль, насадивши на голову трикутний капелюх міського радника, тричі стукнув жезлом об підлогу і наказав розпочинати вальс, танок, який їхні матері вважали непристойним, бо кавалерам доводилось обіймати дам за талію і чоловіча рука могла доторкнутися до зробленого за викройками наймоднішого журналу корсета з китового вуса.

У дверях штовхалися покоївки, конюхи, служниці, що збіглися з далеких прибудов і задушливих підвалів, щоб повеселити очі таким бучним, веселим святом. Потім почалися ігри у сліпу курку й хованки. Марсіаль сховався за китайською ширмою з дівчиною із Кампофлорідо і торкнувся губами її потилиці, отримавши за те напахчену хусточку, брюссельське мереживо якої ще зберігало ніжне тепло її грудей.

І коли пізньої ночі дівчата розійшлися по своїх покоїках у башточках і вежах, що чорніли на тлі моря, юнаки пішли у селище на танці, де спокусливо похитували стегнами мулатки і в жодної з них — хоч яка шалена була гуарача — не злетів з ноги черевичок на високому підборі. А що була пора карнавалу, негри з племені Арара Три Ока вибивали на барабанах за стінкою, в сусідньому патіо, обсадженому гранатовими деревами. Повилазивши на столи й табуретки, Марсіаль та його друзі милувалися грацією старої негритьянки з сивиною в пружних чорних кучерях, і вона здавалася знову прекрасною, мало не жаданою, коли крутилась у танку, кидаючи гордовитий і маңливий погляд через плече.

VII

Відвідини дона Абундіо, нотаріуса і душоприказника родини, по-частішали. Він пиховито всідався в узголів'ї ліжка Марсіаля і впу-

скав на підлогу свою палицю з акани, щоб швидше розбудити його. Розплющивши очі, Марсіаль передусім бачив усипаний лупою альпаканий сюртук з рукавами, засмальцьованими за довгі роки випускування титулів і прибутків. Кінець кінцем Марсіалеві було виділено добре продуманий пенсіон, щоб покласти край всяким його шаленствам. В той час настала для нього пора вчитися в семінарії святого Карла.

Так-сяк склавши іспити, він почав відвідувати класи семінарії, з кожним днем дедалі менше й менше розуміючи пояснення наставників. Світ ідей поступово відмирав. Те, що спочатку було всесвітнім збіговиськом пеплумів, камзолів, брижів і перук, що сперечалися одне з одним, набуло непорушності воскових фігур. Марсіаль почав задовольнятися схоластичним викладом філософських систем, приймаючи на віру все те, що було сказано в кожному тексті. «Лев», «Страус», «Кит», «Тигр» — було написано під малюнками в підручнику природознавства. Точнісінько так само було написано на берегах товстелезного тома: «Арістотель», «Святий Фома», «Бекон», «Декарт». Кожне ім'я передувало щільно надрукованим сторінкам, де нудно перелічувались різні уявлення про будову Всесвіту. Потроху Марсіаль перестав їх вивчати, відчуваючи, як вивільняється від величезного тягара. Розум його став жвавішим і легшим, а сам він тепер почав лише інстинктивно сприймати навколишнє. Навіщо потрібне збільшувальне скло, коли в яскравому зимовому світі видно кожен виступ на фортеці в порту?

Яблуко, що впало з дерева, викликає лише бажання вп'ястися в нього зубами, нога у ванні є ногою у ванні — і край. Коли він лишив семінарію, відразу позабував книжки. Сонячний годинник-гном знову перетворився на домовика: опудало стало для нього синонімом привида, восьмитичинкова квітка уявлялася йому звірятком із голками на спині.

Інколи швидким кроком, із серцем, що калатало в грудях, він прямував до жінок, що перешіптувались за синіми дверима під стіною. Спогад про ту, в гаптованих черевичках, з сережками у вигляді личотка альбаки, переслідував його вечорами, як зубний біль. Але одного разу духівник налякав його до сліз гнівними словами й погрозами. Останній раз упав між пекельні простирадла й назавжди відмовився від своїх прогулянок по безлюдних вуличках, від боягузливих вагань, що примушували його, розлютованого, повертати додому і тікати від заповітних дверей, лишаючи позаду знайому шербату доріжку, — знак, що повідомляв йому, коли він ішов, опустивши очі, що час звернути вбік, якщо хочеш переступити поріг, овіяний її парфумами.

Тепер він переживав напад релігійного містицизму, який приніс із собою жорстокі заборони, паскальних агнів, порцелянових голубків, святих днів у небесно-блакитному вбранні, зірки із золотого паперу, волхвів, ангелів з лебединими крильми, Віслюка, Бика і страшного святого Діонісія, що являвся йому ві сні з чорною прірвою за плечима і блукав по кімнаті, ніби розшукував якусь загублену річ. Діонісій наштотхувався на ліжку, і Марсіаль кидався, хапаючись за чотки, і зерна їхні глухо цокали. Гнотики в олійних лампадках кидали мерехтливе світло на образи святих, що поступово набирали свого первісного забарвлення.

Почали рости меблі. Дедалі важче було спиратися ліктями на стіл у ідальні. Шафи з різьбленими карнизами товстішали. Випростуючись на повен зріст, маври на сходах сягали світильниками билець верхньої площадки. Крісла ставали дедалі глибші, а качалки так і силкувалися відкинутися назад. Тепер не треба було підгинати ноги, лягаючи у ванну із мармуровими ручками.

Якось уранці, читаючи досить легеньку книжку, Марсіаль несподівано відчув бажання пограти в олов'яних солдатиків, які мирно спочивали у своїх дерев'яних коробках. Він знову запхнув книжку під таз в умивальнику й розкрив ящик, обліплений павутинням. Стіл для занять виявився замалим як на таку кількість народу. Довелося Марсіалю розташуватися на підлозі. Він розставляв гренадерів по восьмеро в шеренгу. За ними — офіцерів на конях навколо прапорonoсця. Позаду — артилеристів з гарматами, банниками і запальниками. Стрій замикали флейтисти, литавристи й цілий загін барабанщиків. Мортири мали пружинки і вистрілювали скляні кульки, що летіли далі як на метр.

— Бах! Бах! Бах!..

Падали коні, падали прапорonoсці, падали барабанщики. Негру Еліхію довелося кликати його тричі, перш ніж він погодився вимити руки і спуститися до ідальні.

З цього дня Марсіаль набув звички сидіти на викладеній плитами підлозі. Осягнувши всі переваги цієї звички, він був вражений, як це не спало йому на думку раніше. Дорослим надто подобалось гаяти час на оксамитних подушках дивана, і вони вічно пітніли. Від деяких пахло нотаріусом — як від дона Абундіо — і все тому, що вони не розуміли, як приємно відчувати всім тілом прохолоду мармурових плит. Тільки лежачи на підлозі, можна охопити оком усі кутки й далекі простори кімнати. Роздивитися красу деревини, таємні ходи комашні, темні місцинки, непомітні з висоти людського зросту. Коли йшов дощ, Марсіаль ховався під клавикорди. Від кожного удару грому здригався і гудів дерев'яний корпус і всі струни починали співати. Спадали з неба блискавиці, і тоді під небесним склепінням народжувалась музика: сосни під вітром звучали як органи, навколо дзвеніли мандоліни цикад.

IX

Того ранку Марсіалья зачинили в його кімнати. Весь дім був охололений тривожною метушнею, і сніданок йому подали надто розкішний як на щодень. Аж шість тістечок з кондитерської на бульварі, коли навіть у неділю, після меси, йому дозволялося з'їсти лише два. Він розглядав малюнки в путівнику, доки галас, який долинув до нього крізь зачинені двері, змусив його зазирнути у щілину жалюзі. Прийшли якісь люди в чорному, несучи на плечах довгий ящик із бронзовими ручками. Марсіаль тільки-но зібрався заревти, як голосно затупали чоботи і, сяючи своїми зубами, з'явився фурман Мельчор. Вони почали гратися в шахи. Мельчор був конем. А він — королем. Плити підлоги правили їм за шахову дошку, і він мав право пересуватись по ній в кожний бік на одну клітинку, а Мельчору слід було робити крок

уперед і один вбік або навпаки. Гра тривала до пізнього вечора, коли повз них промарширували пожежники.

Щоранку він приходив поцілювати руку батькові. Той хворів і лежав у ліжку. Маркізові покращало, і він розмовляв з сином, як завжди, серйозно й докладно. Батькові питання зісковзували одне за одним, як зерна чоток, а його «так, батьку», «ні, батьку» — лунали як служчині відповіді священику під час меси. Марсіаль поважав маркіза, але ніхто б не здогадався, чому. Він поважав батька за високий зріст і за те, що на його грудях, коли той виїжджав на бали, полискували ордени; за те, що в нього була шабля й золоте шитво на мундирі; за те, що колись на великдень він з'їв, побившись об заклад, цілого індики, начиненого мигдалем та родзинками; за те, що інколи він хапав першу-ліпшу мулатку, яка замітала ротонду, — напевне, щоб відшмагати дівчисько, — і на руках відносив до себе в кімнату. Сховавшись за порт'єрою, Марсіаль бачив, як мулатка виходила розхристана та в сльозах, і радів, що її покарали, — адже вона завжди допивала компот із чашок, поставлених до буфету.

Батько був грізний і великодушний, і його слід було любити більше за всіх після бога. Для Марсіаля він був більшим богом за самого Господа, — адже батькові дари були щоденні і відчутні. І все-таки він віддавав перевагу богові, що жив на небесах, — той менше набридав йому.

Х

Коли меблі ще трохи підросли і Марсіаль краще за всіх знав, що відбувається під ліжками, шафами і секретами, він приховав від усіх своє велике відкриття: життя нічого не варте без фурмана Мельчора. Ні бог, ні батько, ні розцяцькований золотом єпископ, який з'являвся на чолі урочистої процесії з тілом господнім не могли зрівнятися з фурманом Мельчором.

Мельчор приїхав із далекої країни. Він був нащадком упокорених царів. У його царстві жили слони, бегемоти, тигри й жирафи. Там люди не працювали, як дон Абундіо, в темних кімнатах, завалених паперами. Тамтешні люди були хитріші за звірів. Якось один мисливець спіймав у блакитному озері величезного крокодила, хитрощами змусивши його проковтнути спис, на який насадив дванадцять засмажених гусей. Мельчор знав багато чудових пісень, їх легко було вивчити напам'ять, бо слова там не означали нічого і весь час повторювались. Він крав із кухні солодоші, тікав по ночах зі стайні і, бувало, кидав камінням у жандармів, а потім миттю щезав у темних завулках вулиці Амаргура.

У дощові дні його чоботи сохли біля кухонної печі. Марсіаль мріяв, щоб його ноги підросли і він теж міг узуті такі чоботи. Правий називався Каламбін. Лівий — Каламбан. Цей чоловік, що приборкував необ'їжджених коней, ледве вхопивши їх двома пальцями за губу, цей поважний пан в оксамиті, шпорах, високому блискучому циліндрі розумів, яка приємна прохолода мармурової підлоги, і переховував під меблями фрукти й тістечка, потягнувши їх із таці, наготованої для великої вітальні.

У Марсіаля з Мельчором було спільне сховище мигдалю й льодяників, яке вони, по-змовницьки сміючись, називали «Урі, урі, ура».

Удвох вони перенишпорили весь будинок згори донизу, і, крім них, ніхто не знав про існування пивнички під стайнею, повної пляшок з-під голландського джину, або про те, що на забутому горіщі над кімнатами служниць у скрині з битим склом гублять свої останні крильця вкриті пилюкою метелики.

XI

Коли Марсіаль набув звички ламати речі, він забув Мельчора і заприятнївся з собаками. Їх було багато. Великий пес, смугастий, як тигр; спаніель з обвислими сосками; хортиця, застара для ігор; кудлата сука, за якою раптом у певні періоди всі хорти починали несамовито ганяти цілою зграєю, і служницям доводилось її на деякий час замикати.

Найдужче Марсіаль любив Рудого, бо той розтягав взуття по всіх кімнатах і викопував трояндові куші в патію. Завжди чорний від вугілля або вимазаний у червоній глині, цей пес забирав їжу в інших собак, вищав без будь-якого приводу, закопував біля басейну вкрадені кістки. Рудий був не від того, щоб поласувати свіженьким яечком, причому курка опинялась у повітрі, підкинута вгору несподіваним ударом собачої морди. Стусани сипалися на нього звідусіль. Але Марсіаль захворював, коли його улюбленця гнали геть. А пес неодмінно повертався додому, хоч би як далеко його заводили, хай навіть за богадільню, — повертався, переможно помахуючи хвостом і знову займав своє місце, яким не спокусився б жодний вартовий чи мисливський собака.

Рудий і Марсіаль разом мочилися. Інколи вони обирали для цього перський килим у вітальні, полишаючи на його ворсі руді плями, що поволі розпливалися. За це лупцювали ременем. Але ремінь б'ється не так уже й боляче, як здається дорослим. Натомість кара давала обом прекрасний привід для несамовитих зойків і заохочувала сусідів поспівчувати бідолахам. Коли косоока сусідка, що мешкала під самим дахом, обзивала його батька «душогубом», Марсіаль непомітно підморгував Рудому. Вони ревіли ще трохи, щоб отримати для заспокоєння по шматочку бісквіта, і все йшло у непам'ять. Обидва їли землю, перекидалися під сонцем, пили воду в басейні з рибками, шукали прохолоди в запашних заростях альбааки. Серед дня, в саму спеку кого лише не надигаєш біля великих глиняних глечиків у патію, що завжди зберігали вологу. Там бувала і сіра гуска із жировиком поміж кривими лапами, і старий безхвостий півень, і яшірка, в якої на шийці випиналась рожева краватка, коли вона вимовляла «урі, ура», і сумний вуж, що народився в місті, де не було самиць, і миша, яка затикала свою нірку горішком карея. Одного разу малому Марсіалю показали собаку.

— Гав-гав! — сказав він.

Він мав свою, особливу мову. Він досяг цілковитої свободи. І тягся руками до всіх предметів, проте був неспроможний до них дотягтися.

XII

Голод, спрага, тепло, біль, холод. Світосприймання Марсіаля звелось до цих єдино суттєвих реалій; він уже відмовився від світла, бо

зараз світло не мало для нього першорядного значення. Він не знав, як його звати. По хрестинах, від яких залишився неприємний смак солонуватої води, йому вже не потрібні були ні нюх, ні слух і навіть зір.

Його руки торкалися чогось приємного і м'якого на дотик. Він відчував і сприймав навколишнє всім своїм еством. Зовнішній світ входив у нього крізь усі пори. І ось він заплющив очі, які бачили тільки величезні плями, і пірнув у гаряче, вологе, повне темряви тіло, що конало. І тіло це, відчувши, що вони злилися в єдину істоту, повернулося до життя.

Але тепер час полинув швидше, відлічуючи останні його години. Хвилини з шурхотом прослизали, мов карти з-під великого пальця гравця.

Вихором кружляло пір'я, і кожен птах обертався у яйце. Риби зіщулились і стали ікринками, полишивши білосніжну луску на дні басейну. Пальми, постулявши верховіття, щезли в землі, ніби складені віяла. Стебла втягли в себе листя, і земля ковтнула все, що породила. Грім котився галереями. Крізь замшу рукавичок проростала шерсть. Вовняні плъщі поділились на волокенця, що, закучерявлюючись, верталися в руно овець на далекому пасовиську. Шафи, секретери, ліжка, розп'яття, столи, жалюзі зривалися з місць і летіли крізь ніч до свого прадавнього коріння у непроглядну гушавину сільви. Все збите гвіздками розвалилося. Бригантина, що невідомо де кинула якір, з напнутими вітрилами понесла назад до Італії мармур підлоги й басейну. Щити і лати, підкови, ключі, мідяні каструлі, кінські мундштуки — все тануло, плавалося і стрімкою широкою металевою річкою текло по галереях без даху, вливаючись у землю. Все перетворювалось, повертаючись до свого первісного стану. Цегла обернулася на глину, і на місці будинку залишився пустир.

XIII

Коли вранці робітники знову прийшли ламати будинок, то побачили, що робота закінчена. Хтось забрав статую Церери, продану напередодні антиквару. Склавши скаргу в професійну спілку, робітники повсідалися на лавах в муніципальному парку. Один із них пригадав давню історію про маркізу де Капельяніас, що втонула одного травневого вечора у водах Альмендаресу. Але ніхто не прислухався до розповіді, бо сонце рухалося зі сходу на захід, а години, що біжать циферблатом праворуч, повинні довшати від лінощів, адже саме час веде нас просто до забуття.

*З іспанської переклав
Юрій ПОКАЛЬЧУК*